

11 Σεπτεμβρίου 2013

11η Σεπτεμβρίου: Επισημάνσεις στην εξέλιξη της τρομοκρατίας

Επιστήμες / Πρόσωπο και Βία

Μαρία Χρ. Αλβανού, Εγκληματολόγος

Τον Σεπτέμβριο του 2001 η ιστορία της ανθρωπότητας άλλαξε σελίδα εξαιτίας μιας φριχτής επίθεσης που αφαίρεσε ανθρώπινες ζωές και κατέλαβε εξαπίνης την καρδιά του σύγχρονου κόσμου. Ακολούθησαν οι επιθέσεις στο Λονδίνο και στη Μαδρίτη, που επιβεβαίωσαν ότι το χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους δεν ήταν ένα μεμονωμένο περιστατικό-ξέσπασμα βίας, αλλά η αρχή μιας εκστρατείας τρόμου που θα σηματοδοτούσε την εποχή μας. Τη θέση του Ψυχρού Πολέμου, ορόσημο για την προηγούμενη γενιά, πήρε ο πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία. Ο τρομοκράτης κατέστη ο εχθρός που πρέπει πλέον πάση θυσία να εξουδετερωθεί οπουδήποτε κι αν κρύβεται, με κάθε κόστος, γιατί στέκεται εμπόδιο στην πολυπόθητη ειρήνη των λαών.

Μια από τις συνέπειες της επίθεσης της 11/9 ήταν η -εξ ανάγκης- αναγνώριση του ρόλου της θρησκείας στα ανθρώπινα δρώμενα. Μέχρι τότε οι ειδικοί που ασχολούνταν με την τρομοκρατία, αλλά και γενικότερα με την ανάλυση κοινωνικών φαινομένων είχαν εξοβελίσει τη θρησκεία από οποιαδήποτε εξίσωση που αφορούσε ανθρώπινες συμπεριφορές και γεγονότα. Οι εποχές προέτασαν «κοσμική»^[1] ανάλυση των φαινομένων, οπότε η θρησκεία δεν είχε καμία θέση πλάι σε οικονομικούς και μαρξιστικούς όρους που καλούνταν να εξηγήσουν τα πάντα. Η θρησκεία αφορούσε μεμονωμένα τους όποιους πιστούς και θεωρούνταν ως «βιτρίνα», πίσω από την οποία κρύβονταν οι πραγματικές αιτίες, δηλαδή τα οικονομικά συμφέροντα και η ταξική πάλη. Κι όμως, η θρησκεία αποτελεί σημαντικότατο στοιχείο στη δυναμική των ιστορικών και κοινωνικών εξελίξεων

και μπορεί να κινητοποιήσει ανθρώπους και λαούς ολόκληρους είτε προς το καλό, είτε προς το κακό. Οι επιθέσεις αυτοκτονίας ως επιχειρησιακή μέθοδος έδειξαν ότι γίνεται στάθμιση «κόστους-κερδους»[\[2\]](#) από τους αυτόχειρες με μεταφυσικά σημεία αναφοράς που απέχουν πολύ από οικονομικά κίνητρα. Η Δύση έδειξε αμηχανία και αδυναμία να εξηγήσει με «κοσμικούς» όρους πώς άνθρωποι νέοι, με μόρφωση, με προοπτικές, εγκαταλείπουν τα πάντα, δίνουν τη ζωή τους και ανατινάζονται για μια θέση στον Παράδεισο, για να δουν το πρόσωπο του Αλλάχ. Η έννοια «μάρτυρας»[\[3\]](#) άρχισε ξανά να ενδιαφέρει, αποδεικνύοντας ότι οι άνθρωποι στις αποφάσεις και τις δράσεις τους μπορεί να κινητοποιούνται και από δυνάμεις που ξεχάσαμε την ένταση και σημασία τους στον «προηγμένο κόσμο». Επίσης, ζητήματα όπως συγκρούσεις μέσα από μια πολυπολιτισμικότητα χωρίς στέρεες βάσεις (κυρίως γιατί υπάρχει απουσία διαλόγου για τα περιθώρια και τις προϋποθέσεις ειρηνικής και αρμονικής συνύπαρξης ανθρώπων με διαφορετικές πολιτισμικές-θρησκευτικές αξίες) τέθηκαν πλέον επί τάπητος. Ζούμε σε κοινωνίες που για να επιβιώσουν δεν πρέπει να κλείνουν τα μάτια στη (διαφορετική) θρησκευτικότητα των πολιτών, αλλά να την αναγνωρίζουν και να τη λαμβάνουν υπόψιν.

Έχει σημασία να σταθούμε και σε άλλα, πρακτικά-επιχειρησιακά χαρακτηριστικά της νέας τρομοκρατίας. Τρομοκρατική δράση και οργανώσεις που τη χρησιμοποιούσαν για τους σκοπούς τους υπήρχαν και παλαιότερα, ειδικότερα τις δεκαετίες του '70 και '80. Επρόκειτο όμως κυρίως για οργανώσεις είτε ταξικής πάλης είτε εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, που-ακόμη και αν δρούσαν εκτός της χώρας που ήταν ο κύριος και καίριος εχθρός- δεν παρήγαγαν διεθνή τρομοκρατία με τα σημερινά ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά. Στα πλαίσια του βίαιου «jihad» που κήρυξε η οργάνωση Al -Qaeda, όλος ο δυτικός κόσμος θεωρήθηκε διεφθαρμένος, εχθρός του Ισλάμ και νόμιμος στόχος για επιθέσεις. Επίσης εμφανίστηκε το φαινόμενο ενός δικτύου που αποτελείται από μικρές και αρκετά ανεξάρτητες οργανωσιακά ομάδες[4]. Η «πυραμιδωτή» ιεραρχία του παρελθόντος με την αυστηρά διαρθρωμένη οργάνωση που κατέληγε σε επιχειρησιακές ακαμψίες και δυσκολίες αποτελεί παρελθόν. Η Al-Qaeda επέδειξε την ευελιξία ενός «franchise» στην τρομοκρατία, δρώντας ουσιαστικά ως «μητέρα οργάνωση» που αγκαλιάζει και δίνει το ιδεολογικό-στρατηγικό στίγμα σε μικρές ομάδες και μεμονωμένα άτομα[5] σε διάφορες χώρες που εμπνέονται από αυτήν, επιδιώκουν τον ίδιο κοινό σκοπό, αλλά απολαμβάνουν επιχειρησιακή αυτονομία. Το διαδίκτυο έγινε πολύτιμος βοηθός και λειτουργικό εργαλείο σε αυτό το «franchising» της τρομοκρατίας, αφού πλέον η τεχνογνωσία των επιθέσεων, αλλά και η ιδεολογική έμπνευση μεταδίδονται χωρίς την ανάγκη φυσικής επαφής και παρουσίας των μελών του σκληρού πυρήνα της Al-Qaeda με τους απανταχού οπαδούς της, που στρατολογούνται και εκπαιδεύονται ακόμη και on line.

Πρόσφατα εμφανίστηκαν και άλλου είδους απειλές βίας εκτός από τον ισλαμιστικό εξτρεμισμό. Οργανώσεις ή μεμονωμένα άτομα με εξίσου επικίνδυνες εξτρεμιστικές ιδεολογίες (μη θρησκευτικής βάσης όμως) δε διστάζουν να προχωρήσουν σε αιματηρά χτυπήματα. Επίσης, τα τελευταία χρόνια η οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει τεράστια προβλήματα και έχει δημιουργηθεί κοινωνική αναταραχή[6] που καταλήγει σε σοβαρά επεισόδια βίας. Τα αυστηρά οικονομικά μέτρα που έχουν ληφθεί για την έξοδο των χωρών από την κρίση πιέζουν αόρητα τους πολίτες και οι κυβερνήσεις δείχνουν να λησμονούν ότι κατά το ευαγγελικό ρητό για το Σάββατο, έτσι και τα οικονομικά μέτρα έχουν φτιαχτεί για τους ανθρώπους και όχι οι άνθρωποι για τα οικονομικά μέτρα. Η κατάσταση αυτή έχει εξελιχθεί σε πλατφόρμα για την εμφάνιση βίας, η οποία μολονότι φυσικά δεν νομιμοποιείται λόγω της κρίσης, δεν μπορεί να θεωρηθεί άσχετη με αυτήν. Η χώρα μας αποτελεί δυστυχώς παράδειγμα εκδηλώσεων κοινωνικής αναταραχής και η υφήλιος έχει γίνει μάρτυρας σκηνών βίας και καταστροφής που προκαλούν τρόμο, αταξία και δεν τιμούν την ιστορία και τον πολιτισμό μας, ούτε τις ρίζες της δημοκρατίας και του διαλόγου που είναι ελληνικές. Η κατάσταση αυτή ενισχύει

την άποψη μερικών ότι το πολιτικό σύστημα και οι θεσμοί ως έχουν δεν δίνουν τη δυνατότητα στους πολίτες να εκφράσουν αποτελεσματικά την αντίθεση τους σε όσα συμβαίνουν- και με τα οποία διαφωνούν- μέσα από ειρηνικούς διαύλους. Όμως μια τέτοια άποψη είναι επικίνδυνη, γιατί δικαιολογεί όποιον δεν αναζητεί υπεύθυνα και νόμιμα να αλλάξει τα κακώς κείμενα με την ιδιότητα και τις ευθύνες ενός ενεργού πολίτη, αλλά απορρίπτει συλλήβδην το σύστημα, με ο,τι κινδύνους αυτό συνεπάγεται.

Από τη συζήτηση για την τρομοκρατία βέβαια δεν μπορεί να λείπουν τα ερωτήματα: Τί είναι τρομοκρατία; Ποιός είναι τρομοκράτης; Συχνά ακούγονται οι απόψεις πως ο όρος τρομοκρατία είναι υποκειμενικός, ότι ουσιαστικά δεν υπάρχει κοινός αποδεκτός ορισμός της και πως οι μεγάλες και ισχυρές δυνάμεις της ιστορίας ονοματίζουν τον εκάστοτε αντίπαλο τους ως τρομοκράτη για να μπορούν να νομιμοποιήσουν τη λήψη αυστηρών (ενίοτε και ακραίων) μέτρων εναντίον του. Ακόμη, πως ο αδύναμος (και αρκετές φορές αδικημένος) εξαναγκάζεται να παίξει τον ρόλο του τρομοκράτη, γιατί δεν μπορεί να «ακουστεί» διαφορετικά στην παγκόσμια σκηνή. Είναι γνωστή άλλωστε η ρήση που κυριάρχησε ειδικά τις δεκαετίες του '70 και '80 αφήνοντας το στίγμα της: «Ο τρομοκράτης κάποιου είναι για άλλον αγωνιστής ελευθερίας[7]». Ουδείς αμφισβητεί ότι στην πορεία της ιστορίας οι ισχυροί δίνουν τους ορισμούς που τους βολεύει. Επίσης οι αδύναμοι στρατιωτικά αναγκάζονται όντως να χρησιμοποιούν ασύμμετρες μεθόδους για να πλήξουν τον ισχυρότερο αντίπαλο και να είναι υπολογίσιμη απειλή. Παρόλα αυτά η τρομοκρατία δεν είναι τόσο υποκειμενική έννοια, όσο κάποιοι υποστηρίζουν. Καταρχήν υπάρχει πλέον πληθώρα νομικών κειμένων (διεθνείς συμβάσεις και εγχώριοι ποινικοί νόμοι[8]) που ορίζουν επακριβώς τί εκλαμβάνεται και τιμωρείται από τα κράτη ως τρομοκρατική δράση. Επίσης υπάρχει μια «άτυπη συμφωνία» όσων ασχολούνται με τη μελέτη του φαινομένου να επικεντρώνονται σε πράξεις βίας που πλήττουν άμαχους[9] και περισσότερο ενδιαφέρει η πράξη, παρά ο αυτουργός. Έτσι, ακόμη κι αν μια οργάνωση έχει θεμιτό σκοπό-αποδεκτό από μερίδα της κοινής γνώμης, αυτό δεν αποκλείει να θεωρηθεί τρομοκρατική η δράση της, αν π.χ. στα πλαίσια της επιχειρησιακής της στρατηγικής προχωρήσει στην ανατίναξη ενός σχολικού λεωφορείου ή στη δολοφονία αθλητών. Η εμπειρία άλλωστε έχει δείξει ότι οργανώσεις κατά καιρούς κάνουν χρήση επιθέσεων που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως τρομοκρατικές και στη συνέχεια εγκαταλείπουν αυτό το μονοπάτι, ανάλογα με τις στρατηγικές ανάγκες και τις συγκυρίες. Άρα το κλειδί δεν είναι οι οργανώσεις και ο τελικός σκοπός που επιδιώκουν, αλλά οι μέθοδοι δράσης τους.

Ο κίνδυνος που ξεπρόβαλε λόγω της τρομοκρατίας οδήγησε τις έννομες τάξεις των χωρών ανά τον κόσμο να λάβουν διάφορα μέτρα για την αντιμετώπιση

της. Κυρίως επιλέχτηκε ο δρόμος της καταστολής με ιδιαίτερη αυστηρότητα ποινών σε ποινικό-νομοθετικό επίπεδο. Επιπλέον όμως στην αρχή του 21ου αιώνα βιώσαμε ένα απροσδόκητο πισωγύρισμα στον νομικό πολιτισμό, το οποίο κάποια χρόνια πριν θα ήταν εντελώς αδιανόητο, ούτε καν υπό τύπον ασκήσεως σε αίθουσα νομικής σχολής. Ανακριτικές μέθοδοι που θα μπορούσαν να έχουν βγει από το γνωστό «εγχειρίδιο του ιεροεξεταστή»^[10] θεωρήθηκαν νόμιμες και αναγκαίες για να παταχτεί η τρομοκρατία, για να συλληφθούν και να ομολογήσουν ύποπτοι, για να αποτραπούν τρομοκρατικές ενέργειες. Ελευθερίες και δικαιώματα φαλκιδεύτηκαν μπροστά στην ανάγκη καταπολέμησης του κακού της τρομοκρατίας. Και όλα αυτά όχι σε χώρες διαβόητες για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά σε χώρες κοιτίδες του νομικού πολιτισμού και της προστασίας των προσωπικών ελευθεριών και δικαιωμάτων. Πέρασαν αρκετά χρόνια μέχρι την αμηχανία για τις μεθόδους αυτές να ακολουθήσει η δικαστική απόρριψη-απαγόρευση τους, εκτιμώντας την ανάγκη προστασίας όχι μόνο της ασφάλειας, αλλά και της αξιοπρέπειας και ελευθερίας των πολιτών. Ασφάλεια χωρίς αξιοπρέπεια και ελευθερία οδηγεί σε ζωή μη αντάξια της αξίας του ανθρώπου. Γιατί ο άνθρωπος αποτελεί βιολογική οντότητα που «θρώσκει άνω», που δεν εξαντλεί την ύπαρξη της σε ανάσες, αλλά αξιώνει την ελευθερία ως βασικό όρο. Άλλωστε ο λόγος που υποτίθεται πως οι δημοκρατίες μάχονται την τρομοκρατία είναι γιατί η τελευταία βάλει κατά των θεμελίων τους. Αν οι ίδιες οι πολιτείες με τα μέτρα καταπολέμησης της τρομοκρατίας δυναμιτίζουν τα θεμέλια της δημοκρατίας και μεταμορφώνονται σε κράτος τρόμου, τότε ο αγώνας κατά των τρομοκρατών δεν έχει καμία νομιμοποίηση και κανένα νόημα. Ο τρομοκράτης έχει εξ ορισμού κερδίσει τον πόλεμο. Επίσης δεν μπορεί να πάρουν δυο μέτρα και δυο σταθμά, ένα για τους τρομοκράτες και άλλο για την έννομη τάξη. Ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα ούτε για τις οργανώσεις που θέλουν να πετύχουν τον σκοπό τους, ούτε για τα κράτη.

Τα φαινόμενα παθογένειας στις ανθρώπινες κοινωνίες δεν είναι απλά, ούτε χωρούν μονοδιάστατες αναλύσεις. Η τρομοκρατία δεν εξαντλείται στην τέλεση αξιόποινων ενεργειών. Έχει αιτίες κοινωνίες, γεωπολιτικές με επεκτάσεις ιστορικές, ιδεολογικές, ακόμη και θρησκευτικές. Ενώ όπως προαναφέρθηκε λαμβάνονται διαρκώς μέτρα καταστολής και υπάρχει ανθρωποκυνηγητό σε όλη την υφήλιο των διεθνών τρομοκρατών, δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια συντονισμένη προσπάθεια να καταπολεμηθούν τα αίτια που ωθούν ανθρώπους σε ακραίες συμπεριφορές βίας. Δεν φαίνεται να γίνεται κάποια προσπάθεια να εξομαλυνθούν διαφορές, να σβήσουν εστίες διεθνών συγκρούσεων και εντάσεων. Φυσικά, όπως και σε κάθε εγκληματική δραστηριότητα, δεν υπάρχει περίπτωση πλήρους και άπαξ διαπαντος εξάλειψης. Όμως είναι διαφορετικό να λαμβάνουν χώρα μεμονωμένα περιστατικά τρομοκρατικής βίας και διαφορετικό να υπάρχει

μια διαρκής διαμάχη, ένας διεθνής πόλεμος μεταξύ κρατών και τρομοκρατών. Στην ανθρώπινη ιστορία υπάρχει μια διαρκής μάχη καλού-κακού. Όμως το κακό στην ιστορία παίρνει δύναμη από το κακό που επικρατεί γενικότερα στη γη. Η ουσιαστική απάντηση στη βία του τρόμου, είναι η αλληλεγγύη των λαών και η ελευθερία. Θα έλεγε κάποιος ότι τηρουμένων των αναγκαίων αναλογιών, όπως πατερικά η απάντηση στο κακό δεν μπορεί να είναι το κακό, έτσι και στην τρομοκρατία δεν μπορεί να είναι απάντηση μέτρα όπως ο περιορισμός των ελευθεριών και οι φυλακές του Γκουαντάναμο. Οι κοινωνίες αλληλεγγύης, ελευθερίας και δημοκρατίας, ένας κόσμος όπου δεν επικρατεί εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πηγών που οδηγεί στην εξαθλίωση των πολλών για χάρη των λίγων, όπου δεν κυριαρχούν θρησκευτικός φανατισμός και εθνικιστικές επεκτατικές τάσεις, είναι η κατάλληλη απάντηση σε όσους επιλέγουν την τρομοκρατία. 12 χρόνια μετά την 11η Σεπτεμβρίου, όχι μόνο δεν βρισκόμαστε κοντά σε τέτοιες διεθνείς συνθήκες, αλλά- όπως φαίνεται- οδεύουμε προς τη δημιουργία ενός καινούργιου μετώπου εντάσεων με έναν ενδεχόμενο πόλεμο στη Σύρια. Προφανώς ακόμη δεν έχουμε καταλάβει το μάθημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.

Φωτ. <http://jacklineker2011.wordpress.com/>

[1] *Secular.*

[2] *Cost and benefit.*

[3] Στην αραβική γλώσσα χρησιμοποιείται ο όρος “shahid” που σημαίνει «μάρτυρας», ενώ για να αποδοθούν οι επιθέσεις αυτοκτονίας χρησιμοποιούνται οι λέξεις “ishtishad” και “shahuda” που σημαίνουν «μαρτύριο-μαρτυρία».

[4] *Umbrella network.*

[5] *Lone wolf terrorists.*

[6] Ο όρος που χρησιμοποιείται διεθνώς για να αποδώσει το φαινόμενο είναι *social unrest.*

[7] *One man’s terrorist is another mans freedom fighter*

[8] Βλέπε ενδεικτικά *Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism 2005* και *COUNCIL FRAMEWORK DECISION-13 June 2002 on combating terrorism*, όσον αφορά τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και το άρθρο 187^A του ποινικού Κώδικα για τη χώρα μας.

[9] Σε αντίθεση με πράξεις βίας κατά στρατευμάτων, όπως π.χ. στο Ιράκ που εντάσσονται στα πλαίσια του αντάρτικου και χρησιμοποιείται για αυτές ο όρος *insurgency* ή *guerilla fighting*

[10] Π.χ. *water boarding*

<http://bitly.com/10qQCKF>